

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **“ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЯЛЬКО-ТЕРАПІЇ ПРИ
КОРЕКЦІЇ ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ”**

Виконала здобувач 2 курсу
групи SoL4-M22z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Вероніка ПАЧЕВСЬКА

Керівник: **Олексій ГАВРИЛОВ**,
кандидат психологічних наук, професор

Рецензент: **Ірина РУДЗЕВИЧ**,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	----------

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ТЕМПО-РИТМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
--	----------

1.1. Заїкання як сучасна медико-біологічна та психолого-педагогічних проблема	8
--	----------

1.2. Методики, техніки та прийоми організації корекційної роботи з виправлення заїкання у дітей15
--	------------

1.3. Особливості використання ляльки як арт-терапевтичного напрямку допомоги особистості	24
---	-----------

Висновки до першого розділу	32
--	-----------

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЛЯЛЬКО-ТЕРАПІЇ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ	33
--	-----------

2.1. Обґрунтування методики дослідження психічних процесів у дітей дошкільного віку із заїканням	33
---	-----------

2.2. Результати дослідження порушень психічного розвитку у дітей	55
---	-----------

2.3. Техніка використання лялько-терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку із заїканням	61
--	-----------

2.4. Аналіз використання лялько-терапевтичних методик у процесі проведення логопедичних занять з дітьми із заїканням68
---	------------

Висновки до другого розділу	77
--	-----------

ВИСНОВКИ	79
-----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
---	-----------

ВСТУП

Актуальність дослідження. Заїкання належить до тяжких психофізичних розладів мовлення, частіше виникає у період інтенсивного становлення комунікативних компетенцій і при відсутності або недостатності необхідної логопедичної і психологічної допомоги і хроніфікації процесу може зберігатися практично протягом усього життя. Заїкання проявляється через порушення ритму та плавності мовлення і характеризується різними перериваннями, продовженням або повторенням окремих звуків та складів. Це обумовлюється внаслідок судом м'язів мовленнєвого апарату, супроводжуються порушенням дихання, змінами просодичного боку вимови: висоті та силі звуку, темпі мовлення. Такі розлади порушують повноцінний процес комунікації, призводять до певних психологічних змін, які викликають дезадаптацію.

За дослідженнями Британської асоціації заїкання (British stammering association) різними видами невротичних мовленнєвих розладів страждає від 1% до 3% жителів Європи [66]. Аналогічна ситуація спостерігається і в Україні [5]. Проте, не дивлячись на всю актуальність цієї проблеми, етіологія та патогенез заїкання залишаються недостатньо вивченими. Цей висновок стосується також механізмів його патогенетичної і педагогічної корекції.

Проблемою організації корекції темпо-ритмічних порушень мовлення у вітчизняній логопедії посідали значне місце у дослідженнях таких науковців, як Л. Бегас, Л. Гуцал, О. Журавель, Т. Когновіцька, В. Кондратенко, С. Конопляста, А. Кравченко, В. Ломоносов, С. Меньшикова, Т. Морозова, Т. Набієва, В. Сильченко, Р. Юрова та інші.

Заїкання – це порушення темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судорожним станом м'язів артикуляційного апарату і являє на теперішній час одну з гострих проблем логопедії [43]. З урахуванням цього відбувається постійний пошук найбільш ефективних методів корекції даного порушення як в у логопедії, так і в інших наукових школах – психології, неврології, психолінгвістиці, невропатології тощо. Все частіше

організовується комплексний вплив з метою подолання заїкання і поряд з традиційними методами включаються нетрадиційні техніки, що дозволяють як безпосередньо, так і опосередковано впливати на психоемоційний стан осіб із заїканням, створюючи сприятливий фон для усунення даного мовленнєвого відхилення.

Кількість хворих з синдромом заїкання має тенденцію до збільшення. Причому науковці відмічають, що воно є резистентним до терапії і рецидив його відновлення можливі впродовж усього життя. Найчастіше рецидив захворювання припадає на час включення суб'єкта у середовище як закладу дошкільної, так і загальної середньої освіти. Це обумовлюється зростанням психічного навантаження на нервову систему, несприятливим впливом оточуючого середовища, виникнення фобічних реакцій на комунікування під впливом усвідомлення оцінювання себе як суб'єкта соціальних стосунків, нездатності регулювання власної поведінки та іншими несприятливими факторами [35].

На думку багатьох дослідників, таких як Л. Журавльова, З. Ленів, В. Макаускене, С. Меньшикової, Ю. Орзекаускене, Р. Юрова нетрадиційні методи впливу у діяльності логопеда стають все більш перспективним засобом корекційно-розвиваючої роботи з дітьми, які мають порушення мови.

Крім таких традиційних для логопедичної практики методів корекції як логопедичні гімнастика, вправи, ритміка, можна виділити і такий нетрадиційний метод лікування як лялько-терапія. Лялько-терапія – це метод комплексного впливу на дітей для збагачення і закріплення знань. В основі цього підходу лежать дані нейропсихологічних досліджень, згідно з якими активне мовлення дитини залежить від розвитку дрібної моторики, тому різноманітні рухи пальців руки при роботі з лялькою сприяють впорядкуванню та узгодженості мовлення дитини, яка заїкається. Таким чином, лялька відволікає увагу дитини від мовних труднощів, що і обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи “Особливості використання лялько-терапії при корекції заїкання у дітей дошкільного віку”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка "Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти".

Мета кваліфікаційної роботи – вивчити ефективність використання лялько-терапії у процесі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку із заїканням.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку із заїканням.

Предмет дослідження – особливості організації логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку із заїканням з використанням лялько-терапевтичних технік.

Завдання кваліфікаційної роботи.

1. Здійснити аналіз науково теоретичних джерел з проблеми дослідження.
2. Провести дослідження психічних процесів у дітей дошкільного віку із заїканням та з нормотиповим розвитком.
3. Обґрунтувати техніку використання лялько-терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку із заїканням.
4. Проаналізувати використання лялько-терапевтичних методик у процесі проведення логопедичних занять з дітьми дошкільного віку із заїканням.

Методи дослідження, використані в роботі: *Теоретичні*: вивчення та аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури за проблематикою дослідження; методики експериментального дослідження вербального мовлення у дітей дошкільного віку із заїканням; *емпіричні*: констатувальний

експеримент; спостереження; аналіз особових справ дітей даної групи; кількісний і якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретична значущість кваліфікаційної роботи дозволяє прослідкувати ефективність використання лялько-терапевтичних технік у процесі організації логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку із заїканням. Запропонована методика обстеження вербального мовлення дає можливість провести його аналіз і визначити рівні порушень психічного розвитку у дітей даної групи. Проведений аналіз отриманих результатів використання лялько-терапевтичних методик у процесі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку із заїканням дозволяє використовувати їх спеціалістам і оптимізувати цю роботу з з урахуванням специфічності порушень у них психічних процесів.

Кваліфікаційна робота дозволяє використати результати дослідження у **практиці** індивідуальної і групової роботи вчителів-логопедів з дітьми дошкільного віку із заїканням, які перебувають у закладах дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання, працюють у альтернативних організаціях, діяльність яких спрямована на виправлення порушень темпо-ритмічної організації мовлення. Також адаптована методика використання техніки лялько-терапії у процесі логопедичної роботи процесі вдосконалення програм для дітей із заїканням, під час створення методичних посібників для логопедів-практиків.

Дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти “Сонечко” та інклюзивно-ресурсного центру с. Радівка, а також закладу дошкільної освіти “Сонечко” с. Нападівка, Хмельницького району Вінницької області. У ньому приймали участь 9 дітей дошкільного віку із заїканням і 24 дитини з нормотиповим розвитком. Всього у дослідженні приймали участь 33 дитини дошкільного віку від 4-х до 6-и років. Експериментальне дослідження проводилося протягом 2022-2023 н. р.

Апробація результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи апробовані на науковій конференції студентів і магістрантів

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2023 році. Результати роботи висвітлено у статі "Особливості дослідження пам'яті у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення" // *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційної педагогіка і психологія* : зб. наук. праць. Вип. 13. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. С. 23-28.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел, який нараховує 82 позиції.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити певні висновки.

1. На теперішній час у сучасних логопедичних дослідженнях відзначається, що заїкання є одним із найбільш складних і тривалих мовленнєвих порушень. У дитини із заїканням, крім порушень загальної й мовленнєвої моторики, спостерігаються розлади нервової системи, фізичного здоров'я, проблеми становлення психіки і особистісних якостей з наголосом на наявність невротичних відхилень. Порушення психофізичного розвитку у цих дітей проявляються по-різному. Проте науковці відмічають їхню взаємозалежність, взаємодоповнюваність, взаємопровокативність. Вони тісно переплітаються одне з одним, наявність ускладнень у процесі життєдіяльності суб'єкта одного порушення безпосередньо посилює і поглиблює інше. Науковці і практики, які працюють над проблемою заїкання, вказують на необхідність використання комплексної логопедичної роботи у тісній взаємодії з медикаментозним лікуванням та психотерапевтичною роботою. Організація комплексної допомоги передбачає необхідність проведення не лише корекції всіх сторін мовлення, але й розвиток рухової сфери, артикуляційної моторики, дихальної системи, практично всіх психічних процесів, емоційно-вольової сфери, включення цілісного підходу до формування особистості і проведення оздоровлення в цілому.

2. З урахуванням цього проведене обґрунтування методик дослідження психічного розвитку дітей із заїканням і з нормотиповим розвитком: агресивності, напруження, фобічних реакцій, тривожності, соціальних складових тощо. Метою було вивчення особливості впливу страхів і тривожності на цих дітей і вивчення ефективність лялько-терапії у логопедичній роботі з подолання заїкання. Визначення рівнів сформованості компонентів психічного розвитку дозволить провести паралелі з особливостями протікання заїкання і порівняти з рівнями агресивності, напруження, тривожності, фобій у дітей з нормотиповим розвитком. Це дозволить використовувати отримані результати на актуальних напрямках

подолання заїкання з урахування наявних проблем становлення психіки дітей дошкільного віку із заїканням.

3. Дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти “Сонечко” та інклюзивно-ресурсного центру с. Радівка, а також закладу дошкільної освіти “Сонечко” с. Нападівка, Хмільницького району Вінницької області. У ньому приймали участь 9 дітей дошкільного віку із заїканням і 24 дитини з нормотиповим розвитком. Всього у дослідженні приймали участь 33 дитини дошкільного віку від 4-х до 6-и років. Експериментальне дослідження проводилося протягом 2022-2023 н. р.

Проведене дослідження дозволило констатувати, що у дітей із заїканням наявні порушення психічної діяльності, які проявляються через підвищену тривожність, імпульсивність, зниження самооцінки, наявність фобій тощо, що обумовлюється мовленнєвим порушенням, труднощами комунікації, проблем під час вербальної взаємодії з оточуючими, усвідомлення свого відхилення і невдоволенням власним мовленням. Підвищена тривожність у дітей із заїканням свідчить про недостатню емоційну пристосованість до повсякденних ситуацій. Вона провокує негативні реакції а не лише на себе, а й на інших. Діти із заїканням постійно чогось бояться. Страх переноситься на комунікацію, відбувається усвідомлене обмеження соціальних контактів, інколи до патологічної фобії вербальної комунікації. Вони невпевнені у собі, часто невпевненість і недовіру переносять на інших. На цьому фоні формується занижена самооцінка. Наявність проблеми обумовлюють порушенням мовлення, воно стає центром психічної напруги, переживання і основою побудови психічних процесів і формування особистості в цілому.

Діти із проявляють неадекватні реакції на зовнішні подразники, які ще більшою мірою підсилюються усвідомленням власних проблем комунікації. У них, на відміну від дітей з нормотиповим розвитком, проблема вербальної комунікації і очікування власних мовленнєвих проблем може стати центром всього їхнього життя. Відбувається зниження власної соціальної значущості і може призвести до утворення патопсихологічних особистісних рис, які

будуть потребувати не лише логопедичного впливу, але корекційної психологічної складової, спрямованої на профілактику та зниження рівня порушень емоційно-мотиваційної складової, хворобливої фіксації на власному порушенні, проблем формування соціальної адаптивності.

4. Мета використання у логопедичній роботі лялько-терапії: розвиток індивідуальних здібностей, формування правильного мовлення, дихальні і м'язові гімнастики для артикуляційного апарату, подолання тривожності, фобічних реакцій, створення позитивної атмосфери терпимості до проблем інших, в тому числі і мовленнєвих, ситуації успіху через можливість подолання вербальних проблем, отримання позитивної досвіду соціальної взаємодії.

5. Логопедичні заняття з використанням лялько-терапії проводяться так, щоб була можливість зміни типу, темпу і ритму роботи. Організовується чергувалися спокійної діяльності і моторної активності, праця в тиші та використання вербальної взаємодії. На кожному логопедичному занятті з використанням лялько-терапевтичних технік корекційна робота проводиться з опорою на співробітництво, наявність партнерської взаємодії з дітьми, відбувається навчання без примусу, використовується особистісно-орієнтований підхід. На заняттях усуваються причини дискомфорту шляхом позитивного реагування на її мовленнєві проблеми, відбувається його насичення емоційно-позитивними стимулами через використання ігор, інтелектуальних емоцій подиву, незвичайності, позитивними мотивами впевненості, успіху, досягнення мети.

6. Провівши порівняння показників рівнів психоемоційного напруження і психоемоційної тривожності у дітей із заїканням дошкільного віку до і після використання лялько-терапевтичних технік на логопедичних заняттях можна зробити певні висновки.

У дітей із заїканням низького рівня психоемоційного напруження і психоемоційної тривожності не зафіксовано як до їхнього використання, так і після. У той же час до експериментальної роботи дуже високий рівень

спостерігався у 66,7% респондентів, високий – у 22,2% досліджених, а середній – у 11,1% дітей. Після включення у логопедичні заняття лялько-терапевтичних технік цей показник змінився: дуже високий рівень знизився і зафіксовано у 33,4% дошкільників із заїканням. Це майже у два рази менше, а ніж було до їхнього включення у логопедичні заняття. Відповідно практично у два рази збільшились високий і середній рівні сформованості психоемоційного напруження і психоемоційної тривожності у дітей із заїканням. Ці свідчать про позитивний вплив лялько-терапевтичних технік, які органічно включались у логопедичні заняття, на дітей із заїканням.

Порівняння показників сформованості фобічних реакцій у дітей дошкільного віку із заїканням до проведення експериментального навчання дозволяє відзначити відсутність низького і середнього рівнів їхньої сформованості. Це є свідченням наявності у них страхів, і в першу чергу – вербального мовлення. Це знижує соціальну взаємодію і призводить до виключення із соціального оточення. У той же час дітей із заїканням із дуже високим і високим рівнями сформованості страхів зафіксовано відповідно 77,8% і 22,2%. Після включення лялько-терапевтичних технік у логопедичні заняття зменшилась кількість дітей з дуже високим рівнем страхів – з 77,8% до 55,5% респондентів, з високим рівнем – з 22,2% до 33,4% респондентів. Після експериментального навчання 11,1% дітей із заїканням мали середній рівень сформованості страхів, що наближається до норми. У той же час дітей з низьким рівнем страхів не зафіксовано.

Проведення комплексного обстеження емоційної сфери у дітей із заїканням до експериментального навчання дозволило відзначити наявність тривожності у 66,7% досліджених, наявність реакцій страху – у 55,6%, імпульсивності – у 44,4%, заниженої самооцінки – у 77,7%, агресивності – у 22,2% респондентів. Після включення у логопедичні заняття лялько-терапевтичних технік частково зменшились: стан тривожності – до 55,5% дітей, страху – до 44,4% обстежених, заниженої самооцінки – до 66,6% респондентів. А наявність негативних станів агресивності і імпульсивності

зменшилась практично на половину – відповідно до 11,1% і 22,2% дошкільників із заїканням.

Дане дослідження не претендує на унікальність, але дозволяє використовувати отримані результати логопедам та іншим спеціалістам для організації корекційного логопедичного процесу.

Список використаних джерел

1. Арутюнян Л.З. Міфи про рецидиви заїкання. *Логопед.* 2005. № 4. С. 53-57.
2. Барна Х.В., Кашуба Л.В. Особливості корекції з подолання фонетико-фонематичних порушень у дітей із заїканням. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць.* Вип. 17. 2021. С. 5-14.
3. Бегас Л.Д. Використання засобів театралізованої діяльності в корекційно-розвиваючій роботі з дітьми старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна: зб. наук. праць.* Вип. ІХХ. У 2-х ч. 2012. Ч. 1. С. 310-317.
4. Бегас Л.Д. Використання нестандартних занять у вихованні заїкуватих дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки: зб. наук. праць.* Випуск 51. Херсон. Видавництво ХДУ, 2009. С. 129-133.
5. Бегас Л.Д. Комплексні системи реабілітації заїкання у старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць.* 2009. № 14. С. 6-9.
6. Бегас Л.Д. Корекція заїкання дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності. Дис... канд. пед. наук. 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2016. 206 с.
7. Бегас Л.Д. Корекція заїкання засобами театралізованої діяльності. *Логопедія. Науково-методичний журнал.* № 1. 2011. С. 11-14.
8. Бегас Л.Д. Науково-методичні засади корекції заїкання засобами театралізованої діяльності у старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць.* 2009. № 13. С. 3-5.
9. Бегас Л.Д. Особливості театралізованої діяльності у дітей старшого дошкільного віку із заїканням. *Науковий часопис НПУ імені М.П.*

Драгоманова. Серія 19. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. 2010. № 16. С. 7-10.

10. Богущ А.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. Богущ, Н. Гавриш, Т. Котик. Київ. Слово. 2006. 304 с.

11. Бойчук Ю.Д., Казачінер О.С. Лялько-терапія в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Харків. 2019. Вип. 61. С. 10-18.

12. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии детей. *Вопросы психологии*. 1966. № 6. С. 7-21.

13. Выготский Л.С. Мышление и речь // *Собрание сочинений*: в 6 т. Москва. Просвещение. 1982. Т. 2. С. 5-361.

14. Выготский Л.С. Проблема сознания // *Собрание сочинений*: в 6 т. Москва. Просвещение. 1982. Т. 1. С. 156-167.

15. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций. Москва. Изд-во АПН РСФСР. 1960. 598 с.

16. Гуцал Л.Л. Корекція заїкання у молодших школярів / Л.Л. Гуцал, С.П. Миронова. Київ. Шкільний світ. 2010. 119 с.

17. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ. Академвидав, 2004. 352 с.

18. Довгаль Н.В. Застосування лялькотерапії в логопедичній практиці. *Логопед*. 2009. № 3. С. 34-39.

19. Журавльова Л.С. Музика як засіб корекції. *Підвищення ефективності логопедичної роботи в умовах здійснення дошкільної та початкової освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 16-17 березня 2006 р. Херсон. 2006. С. 23-27.

20. Журавльова Л.С. Розвиток мовлення у старших дошкільників із заїканням засобами музично-дидактичних ігор: автор. дис... канд. пед. наук: 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2009. 23 с.

21. Іванова Т. Комплексний вплив на дитину із заїканням. Київ. Шкільний світ. 2005. 216 с.
22. Іванова Т., Кваша Т. Корекція заїкання. Київ. Шкільний світ. 2015. 124 с.
23. Калініна Л.А. Використання лялькотерапії як напрямку корекційної педагогіки у роботі з дітьми з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. праць. 2018. № 24. С. 353-561.
24. Калмикова Л.В. Психологічні особливості звуковимови осіб у різних психічних станах. Дис... канд. психол. наук. 19.00.08 – спеціальна психологія. Луцьк. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2017. 278 с.
25. Когновіцька Т.С. Подолання заїкуватості в школярів з урахуванням мелодики і темпу їх мови. Львів. Свічадо. 1990. 124 с.
26. Кондратенко В. Заїкання: феноменологія та основні напрями реабілітації / В. Кондратенко, В. Ломоносов. Київ. Вид-во КНТ. 2006. 70 с.
27. Конопляста С.Ю. Комплексний підхід до подолання заїкання у юнаків / С. Конопляста, Т. Морозова. Київ. НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2005. 144 с.
28. Конопляста С.Ю. Логопсихологія / С.Ю. Конопляста, Т.В. Сак. Київ. Знання. 2010. 293 с.
29. Концепція “Нова українська школа”: Розпорядження Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року”. URL: <http://www.mon.gov.ua>.
30. Кравченко А.І. З історії питання клініко-фізіологічної характеристики заїкання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9 (43). С. 28-36.
31. Кравченко А.І. Корекція заїкання у дітей молодшого та середнього шкільного віку засобами комплексної фізичної реабілітації: дис. канд. пед.

наук: 13.00.03 – корекційна педагогіка. Суми. СумДУ ім. А.С. Макаренка. 2003. 200 с.

32. Кравченко А. І. Корекція заїкання з використанням артикуляторної рефлексотерапії та аутогенного тренування. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць. Львів. ЛДЦФК. 2000. Вип. 4. С. 292-294.

33. Кравченко А.І., Кравченко І.В. Використання дихальної гімнастики для дітей, які заїкаються. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 19. 2022. С. 135-146.

34. Ленів З.П. Музикотерапія в системі корекції заїкання / З. П. Ленів, С. Проців. *Корекційна педагогіка*. 2008. №2. С. 24-30.

35. Ленів З.П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії. Дис... канд. пед. наук: 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2010. 273 с.

36. Літовченко О.В. Заїкання у дітей: профілактика і корекція: навчальний посібник. Одеса: Видавництво ТОВ Лерадрук, 2021. 248 с.

37. Литвиненко В.А. Застосування арт-терапії у логопедичні роботі з дошкільниками та молодшими школярами. Суми. Вид-во Сум ДПУ ім. А. Макаренка. 2011. 112 с.

38. Логопедія / за ред. М.К. Шеремет. Київ. Слово. 2015. 776 с.

39. Макаускене В. Групова програма корекції мови в заїкуватих школярів В. Макаускене, Ю. Орзекаускене. *Дефектологія*. 2005. №2. С. 70-74.

40. Мартиненко І.В. Логопсихологія. Київ. ДАІ. 2014. 100 с.

41. Марченко І.С. Формування інтонаційної сторони мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення / І.С. Марченко, Н.Ю. Василевська. *Корекційна педагогіка: вісник Української асоціації корекційних педагогів*. 2007. №3. С. 35-38.

42. Меньшикова С.В. Корекція заїкання у дітей: практичний посібник для логопедів і батьків. Київ. Ліана. 1999. 112 с.

43. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М.П. Матвєєва. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2010. 264 с.

44. Набієва Т.Н. Основні фактори ризику виникнення заїкання. *Дефектологія*. 2000. №1. С. 18-23.

45. Набієва Т.Н. Шляхи усунення м'язової патології при заїканнях. *Дефектологія*. 2000. №6. С. 28-36.

46. Павлов І.П. Фізіологія вищої нервової діяльності. Київ. Держмедвидав. 1951. 235 с.

47. Пахомова Н.Г. Стан комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 7. С. 223-225.

48. Піроженко Т.О. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень дитини. Київ. Главник. 2005. 112 с.

49. Потапенко О.М., Ластовка І.Р. Корекція заїкання у методичних підходах зарубіжних науковців. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. 2016. № 27. С. 66-72.

50. Психомалюнкові методики у діагностично-корекційній роботі в системі інклюзивної освіти: інформаційно-методичний посібник / М.М. Махній. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2021. 128 с.

51. Рібцун Ю.В. До питання диференційної діагностики заїкання. *Педагогіка та психологія: традиції та інновації*. Харків. Східноукраїнська організація "Центр педагогічних досліджень". 2012. С. 40-41.

52. Рібцун Ю.В. Логопедична лялька як важлива складова ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу. *Дефектологія. Особлива дитина* : навчання і виховання. 2012. № 4. С. 20-25.

53. Рібцун Ю.В. Психолого-педагогічний супровід дітей із заїканням. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. У 3-х т. 2021. № 79. Т. 2. С. 72-76.

54. Рібцун Ю. Реалізація логопсихосинергетичного підходу у формуванні праксичних функцій у дітей із заїканням. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 12. 2019. С. 42-50.

55. Савченко М.А. Методика виявлення вад вимови у дітей. Київ. Освіта. 2020. 176 с.

56. Сильченко В.В., Кордонець В.В., Вахітова А.Б. Заїкання у дітей дошкільного віку, способи корекції та подолання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 10. 2018. С. 24-32.

57. Скляр С. Особливості корекції заїкання в дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 19, у 2-х т. 2018. Т. 1. С. 219-222.

58. Соботович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей и діагностика их готовності к школьному обучению. Киев. ПП "Компанія Актуальна освіта". 1998. 127 с.

59. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / за ред. В.І. Бондаря. Луганськ. Альма-матер. 2003. 436 с.

60. Федій О.А. Лялькотерапія у професійній діяльності педагога. *Постметодика*. 2009. № 1. С. 46-50.

61. Федій О. Зарубіжний досвід використання лялькотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку. *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний ун-т ім. Г. Сковороди"*: наук.-теор. зб. Вип. 14. 2008. С. 312-316.

62. Хлопоніна Н.Є. Лялькотерапія як метод психологічної корекції. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка. НПУ імені М. П. Драгоманова*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23223/1/Khloponina.pdf>

63. Шеремет М.К., Коломієць Ю.В. Нейропсихологічні засади формування мовлення у дітей із ТПМ. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 3. 2012. С. 384-392.

64. Шеремет М.К., Базима Н.В., Мороз О.В. Мовленнєва тривожність дітей із тяжкими порушеннями мовлення проблема теорії і практики корекційної освіти. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. 2015. № 25. С. 4-11.

65. Юрова Р.А. Заняття з логоритміки у групах для дітей із заїканням : методичні рекомендації / Укл. А.В. Щолокова, Р.А. Юрова. Київ. НМЦСО. 2000. 52 с.

66. Юрова Р.А. Диференційний підхід у подоланні заїкання. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : зб. наук. праць. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2012. С. 274-276.

67. Andrews G. Stuttering: speech pattern characteristics under fluency inducing conditions / G. Andrews // *J. Speech Hear. Res.* 1982. Vol. 25. P. 208-216.

68. Mahl G. F. The lexical and linguistic level in the expression of emotions/ Ed. by P. H. Knapp // *Expression of the Emotions in Man*. N. Y., 1963.

69. Van Riper C . The treatment of stuttering / C.V. Riper // USA.: 1972.

70. Patterson G. R. The aggressive child: victim and architect of a coercive system. *Behavior modification and families*. N. Y., 1976. 210 p.

71. Stuart A., Xia S., Jiang T., Kalinowski J., Rastatter M. The first self-contained in-the-ear device to deliver altered auditory feedback/A. Stuart, S.Xia,T. Jiang, J.Kalinowski,M. Rastatter // *Applications for stuttering. Annals of Biomedical Engineering*. 2003. С. 233-237.